

praktiseras, utan efter gehör. Hela den tid, som anslås för detta ändamål, är bortkastad. Om barnen i stället under denna tid finge lära sig noterna och det elementäraste i samband därmed, (även om inte något annat kunde medhinnas), så vore detta vida värdefullare än de visor och hymner, de med mer eller mindre stor möda lära sig utantill efter gehör för att snart glömma utan att äga den erforderliga kunskapen att på egen hand inlära den enklaste melodi.

Vad en sångundervisning, någorlunda rätt bedriven, kan åstadkomma för resultat, visar oss i nyaste tid Schweiz, som i början av 1800-talet räknades som ett omusikaliskt och barbariskt land men nu snabbt vunnit en ganska vacker musikkultur, åtminstone i en del kanton. Den reformerta lärans fientliga stämning mot tonkonsten hade där, liksom puritanernas uppträdande mot den högtstående musikulturen från drottning Elisabeths tid i England, förkvävt all högre musikodling. Vad mänsklig kortsynthet och oförstånd förstört, måste sedan uppbyggas med stor möda under många generationer.

För Sveriges vidkommande skulle det säkerligen vara nyttigt med en undersökning av de musikresultat, som uppnås i svenska skolor. Jag har anledning frukta, att resultatet skulle bli högst nedslående. Den svenska kyrkan synes mig i varje fall ha ett rikt verksamhetsfält liggande öppet för sig: att vårda sig om sångundervisningen, inte bara därför att den är pedagogiskt viktigast, utan emedan den är så försummad och för kyrkan själv så viktig. När skall det egentligen gå upp för Sveriges kyrkofolk, att den starkaste bundsförvant kristendomen i alla tider ägt, varit och allt fortfarande är den goda Fru Musica, varom Luther fällde sitt bekanta vackra omdöme? Varför har den lutherska kyrkan glömt sin egen reformators tydliga påpekande av tonkonstens roll? Finnes det något hållbart skäl, varför vår kyrka skall vara dispenserad från att följa Luthers anvisning i just detta enda fall?

Carl-Allan Moberg.

Den unisona körens uppgifter vid högmässan.

OM DEN unisona körens stora betydelse för kyrkosången och gudstjänstlivet har det ofta vittnats. Vi behöva blott slå upp företalen till Sv. Mässan och Lindegrens koralbok för att finna de varmaste förespråkare för densamma. Men ändock ha många präster och kyrkomusiker m. fl. ej fått ögonen öppna för nödvändigheten av, att sådana körer bildas. Så småningom skall väl den uppfattningen dock tränga

igenom, att koralkören, som varje söndag leder församlingens sång och i vissa fall representerar denna, är *lika nödvändig för vår högmässa som t. ex. orgeln*.

Vid psalmsången är den unisona körens medverkan av stor vikt, även om psalmerna, som sig bör, väljas med hänsyn till församlingens förmåga att sjunga dem. Denna goda psalmvalsprincip får dock ej ensam vara den bestämmande. Inte kan det väl falla någon prästman in att på juldagen rata de sköna julpsalmerna 60, 61 och 62, därför att dessa ej höra till de »lättsjungna», och i stället leta ut några, som kunna sjungas t. ex. på mel. 35 eller 136. Detta vore ett otillbörligt överskattande av församlingens »aktiva deltagande», och kyrkobesökarna skulle säkert inte känna någon tacksamhet för ett sådant församlings-sångs-nit. Hellre vilja de nog fröjda sig åt julpsalmerna, även om det huvudsakligen skulle bli kören, som svarade för sången.

Kan det sålunda undantagsvis förekomma, att kören vid psalm-sången får representera församlingen på grund av dennas oförmåga eller bristande vilja att sjunga, så blir denna »representation» snarare regel än undantag, då det gäller mässmusiken.

Med avseende på möjligheterna och önskvärdheten av församlingens *hörbara* deltagande i mässmusiken skulle man kunna indela denna i 3 grupper.

Till den första skulle då kunna räknas följande moment: Gloria-versen (24: 1), Salutationerna, det enkla Amen, Sursum corda, Benedicamus och det trefaldiga Amen. Med undantag av det enkla Amen, som på grund av församlingens bristande påpasslighet aldrig lär kunna bli församlingssång, torde dessa moment ej vara svårare, än att församlingen, ledd av koralkören, allmänt skulle kunna instämna, och av olika anledningar bör nog kravet på församlingssång här upprätthållas, även med risk att dessa stycken musikaliskt sett bli lidande därav.

Annorlunda ställer det sig beträffande den andra gruppen, vari vi placera Kyrie, Laudamus, Sanctus och Agnus Dei, vilka ursprungligen ej varit församlingssång; visst är, att med undantag av vissa tillfällen, t. ex. prästmöten, det f. n. inte är mycket bevänt med det aktiva deltagandet, och utsikterna till en ändring härutinnan torde vara mycket minimala, även om man skulle tillgripa det stundom förordade förkastliga sättet att ersätta de nuvarande »svåra» melodierna med »enkla» och »lättsjungna» sådana. Visserligen har vår mässmusik (även vissa nummer ur första gruppen) genom den något hårdhänta restaureringen anno 1897 erhållit en del stötstenar för församlingen, som det blir en kommande restaurerings uppgift att plocka bort. Den rika, oftast för blandad kör tänkta, i sitt slag utomordentligt intressanta och vackra harmoniseringen är ett sådant hinder. Den tvingar nämligen till ett allt-

för långsamt utförande och ett alltför noggrant aktgivande på tidsvärdena, vilket allt icke hör samman med gregoriansk sång. Vid övningar med konfirmander eller barnkörer kan man lätt förvissa sig om, att det är mycket lättare att sjunga dessa stycken enligt principerna för gregoriansk sång än i långsamt tempo och med Missalets notvalörer. Den restaurering av Missalet, som vi längta efter, får dock ej *endast* åsyfta att hjälpa församlingen till ett mera allmänt deltagande i sången utan framför allt att låta de uppbyggelsevärden, som inrymmas i Kyrie, Laudamus etc., komma helt till sin rätt och att här låta den gregorianska sången, befriad från moderna tvångströjor, utöva sin underbara förmåga att stämma människosjälen till andakt och tillbedjan. Kanske att vår högmässa härigenom skulle kunna i någon mån befrias från den tröstlösa torka, som man ofta talat om, och för vilken man gärna ordinerat botemedel.

Om denna grupp skulle jag vilja säga detsamma, som allas vår vördade John Morén i sin år 1922 utgivna »Svensk Koralbok» yttrat om de däri intagna liturgiska sångerna (sv. ps. 17 och 303 m. fl.): »... denna sångart, som för övrigt i gamla tider var den *övade körens* uppgift och som borde förbliva så. Man må icke ävlas få hela församlingen med här. Det kommer aldrig att lyckas — om uppgiften skall lösas på fullt tillfredsställande sätt.» Det är en gammal vis och erfaren man, som så talar, en som under hela sitt liv varit en outtröttlig kämpe för luthersk kyrkosång i dess olika former, och hans ord förtjäna att begrundas.

Den tredje gruppen innefattar sådana stycken, som det vore orimligt begärt, att församlingen skulle sjunga, och som även i bestämmelserna i handboken borde heta körsång och inte församlingssång. F. n. ha vi inte flera moment i denna grupp än Introitus. Kanske få vi, som vi hoppas, i en ny handbok flera sådana liturgiska körsånger.

Då de i andra och tredje grupperna nämnda momenten äro eller borde vara den unisona körens angelägnaste och mest fångslande uppgifter, vilja vi gå litet närmare in på vart och ett av dem jämte de nya stycken, vi räkna med att få, och vi taga dem då i den ordning, de förekomma i högmässan.

Introitus.

Beträffande Introitus-antifonierna ber jag att få understryka, vad som i denna tidskrift yttrats om dessa i en artikel om De-tempore-principen i högmässan (juni—juli-numret 1928). Den önskvärda undersökningen av det gamla Introitus behövde naturligtvis ej ha till följd, att de nuvarande antifonierna, i den mån de hunnit bli kära och dyrbara för kyrkfolket (t. ex. på 1 sönd. i Advent och Juldagen), skulle läggas på

hyllan. Skulle detta öde däremot drabba en del andra, t. ex. Himmelsfärdsdagens och Pingstdagens, bleve det väl ingen, som sörjde däröver.

Vare sig antifoniernas antal skall ökas eller ej, om det skall vara ett gammalt eller modernt Introitus, så bör det bli körens sak. Både präst och församling böra här få spara sig. Kyrkomusikerna kunna nog allmänt intyga, att den nuvarande anordningen är mycket otillfredsställande. Inte är det lämpligt, att prästen läser och »församlingen» sjunger. Sjunger prästen, så sker det ju alltför ofta i ett släpigt tempo, som totalt fördärvar helhetsintrycket. Musiken till antifonierna anses väl i somliga fall ej vara så god, som man skulle önska. Måhända ha bestämmelserna om prästens och församlingens sång varit till skada redan vid skapandet av musiken. Antifoni-kompositörerna voro ju alla utövande kyrkomusici och hade säkerligen haft många nedslående erfarenheter både av »den enes» och »de mångas» sång. De visste nog, att hur enkelt musiken än bleve anordnad, så skulle den i 9 fall av 10 överstiga »den enes» förmåga och i samtliga fall »de mångas». I de flesta fall var alltså vid kompositionernas blivande framförande ett fiasko förutbestämt. Undra på att inspirationen flödade trögt! Man måste i betraktande härav beundra resultatet, men detta hade kanske blivit ett helt annat, om musiken fått ordnas t. ex. som växelsång mellan två körer. Denna strävan efter att skaffa prästen och församlingen sysselsättning kan även vid restaureringen av gamla sköna melodier leda till sorgliga resultat, varpå vi sett prov i det nya Vesperalet, framför allt i antifonen till Nunc Dimittis. Vi hoppas, att det gamla Introitus kommer till heders, men att det undgår att restaureras efter sådana principer.

Det har vid olika tillfällen framhållits, att de vanliga söndagarnas Introitus »Helig» skulle kunna sjungas av kören i st. f. prästen. Förutsatt att kören lärt sig ett tillräckligt antal melodier, skulle detta moment genom att anbringas i lämpligt tonartsförhållande till ingångspsalmen (naturligtvis även med hänsyn till kyrkoåret) då ej behöva verka så isolerat och musikaliskt meningslöst, som det nu stundom gör. Med anledning av prästens röstomfång och begränsade repertoire får man ju, som bekant, ofta göra en halsbrytande modulation till detta alltför korta stycke, vars mest bestående musikaliska verkan blir, att det intryck, ingångspsalmen gjort, till största delen utplånas.

Kyrie.

Här vilja vi denna gång endast påpeka, att Kyrie n:r 5 och 6 utgöra goda exempel på vackra fyrstämmiga körsatser, men att dessa, utförda av unison kör eller församling med orgelledsagning, ej äro så odelat

lämpliga, samt att Missalets notvärden vid det sista »förbarma dig» i Kyrie n:r 2 övertyga oss om taktstreckens fördärvliga verkningar; jämför den sista delen av Gloria n:r 18, där vi igenkänna samma musikaliska fras befriad från tvångströjan!

Gloria.

I det nya handboksförslaget förekommer i en liten anmärkning följande: »Ära må kunna delvis eller helt sjungas av kören». Det är onekligen ett glädjande tidens tecken, att handbokskommittén här erkänt körens berättigande på en sådan central punkt, och jag är övertygad om att många kyrkomusiker vilja instämma i ett varmt tack till kommittén för detta förslag, vittnande om djup förståelse för körsångens stora betydelse.

Den bästa anordningen av Gloria-sången vore väl, att prästen i anslutning till gammal tradition endast utförde »Ära vare Gud i höjden» och kören fortsättningen. Gloria-melodierna synas vara skapade och lämpade för denna uppdelning.

Laudamus.

Även här ha de sakkunniga slagit in på rätt väg, då de föreslagit Laudamus även på sön- och helgdagarna mellan Påsk och Pingst. Fråga är emellertid, om inte denna lovsång också borde sjungas på sön- och helgdagarna mellan Juldagen och Trettondedagen samt Annandag Pingst och de s. k. mindre högtidsdagarna. 24: 1 finge ju ändock användas de tre senare adventsöndagarna, sönd. efter Trettondedagen, passionstiden samt de allra flesta söndagarna under Trinitatis, vilket borde räcka. Skall Laudamus vara församlingssång, så vore det naturligtvis lättare att uppnå detta mål, om denna lovsång användes oftare, så att församlingen bleve mera förtrogen därmed.

Emellertid beklaga vi, att vi ej kunna känna någon större entusiasm för Laudamus i det skick, vari det nu befinner sig. Denna vår likgiltighet torde i stor utsträckning delas av körerna och församlingarna. En ändring till det bättre lär svårligen kunna åstadkommas, med mindre än att man låter den ursprungliga, fullständiga texten åter komma till heders. Då skulle vi ju också kunna göra bruk av den gamla Laudamus-musiken. Vid arbetet för en förbättrad ritual bör naturligtvis stor hänsyn tagas till vad de gamla dokumenten ha att förtälja. Vad skulle man säga, om vid en kyrkorestaurering ingen brydde sig om att undersöka de konstskatter, som förvarades på kyrkvinden, utan i stället beställde nya, obetydliga kyrkoprydnader? Eller om man låte restaure-

ringen huvudsakligen bestå i anskaffandet av mattor, armatur och ljuskronor men underlåte att göra något vid altaret, där man endast hade ett fuskverk till altarprydnad, fastän man från museet skulle kunna hämta hem både ett härligt, medeltida altarskåp och ett ståtligt barockaltare? Men just så går det till vid högmässans musikaliska restaurering. Vi vårda oss om »extrasången», vi försöka snygga upp preludier och modulationer och allehanda periferiska ting, men vid en så central och betydelsefull punkt som Laudamus kunna vi intet göra.

Nu invänder kanske någon, att med de framstående kyrkomusikaliska krafter, vi ha i vårt land, skulle väl ny god musik kunna anskaffas till Laudamus. Ja, gällde det musik för flerstämmig kör, skulle helt säkert sådan kunna åstadkommas och av mycket högt värde. Men gäller det unison körsång (med eller utan församlingens instämmande) tror jag, att våra kyrkokomponister skola vara de första att erkänna, att man i vår tid inte kan nyskapa något, som ens tillnärmelsevis kan mäta sig med den gregorianska sången, även om det undantagsvis kan komponeras en och annan psalm-melodi, som tål en jämförelse med 15- och 1600-talens.

Därför borde en undersökning av det gamla Laudamus företagas; en restaurering av detta moment vore av största betydelse för gudstjänstens glädje och högtidlighet, vilket med styrka borde framhållas vid handboksdiskussionen.

Credo.

Vi äro handbokskommittén stor tack skyldiga för det tillfälle till liturgisk sång, som den velat giva oss genom bestämmelsen om att Nicenum skulle kunna sjungas på högtidsdagar.

Beträffande detta hänvisas till en uppsats i förra årets mars-nummer av denna tidskrift samt den i samma nummers musikbilaga införda, efter Gamla Psalmboken bearbetade melodien till Nicenum. Denna intressanta melodi, som är frisk som en nordanvind, vore förvisso något för våra unisona körer att försöka sig på. Även om man drar sig för att sjunga Nicenum vid högmässan, kan man ju använda det vid kyrkliga musikstunder. Det är kanske genom dessa, som vägen skall beredas för den liturgiska musiken på så sätt, att församlingen här skall lära känna, förstå och uppskatta sådana ting.

Växelsång mellan manskör och kvinnokör, som vid psalmodien och de nytestamentliga lovsångerna är av så god verkan, är emellertid knappast lämplig här. Denna melodi skulle kunna liknas vid en enda lång linje, som hela tiden bör få fortlöpa i samma tonläge och som därför skulle bli lidande av sådan sönderstyckning. Samma iakt-

tagelse kan göras beträffande vissa delar av Te Deum, om vilket Nicenum genom sin något kärva storvulnhet påminner. Av praktiska och estetiska skäl är en växelsång önskvärd men bör kanske helst utföras av två blandade körer, event. av olika storlek. Den ena kören kan lämpligen bestå av sopraner och tenorer och den andra av altar och basar. Sedan »Jag tror på en enda Gud» sjungits, börjar den »ljusa» kören med »Allsmäktig Fader», och sedan fortsätter sången växelvis. För att den »mörka» kören ej skall komma upp i ett alltför högt tonläge mot slutet, är det nödvändigt att företaga en liten ändring av uppdelningen i tredje artikeln, lämpligen sålunda att »och som har talat genom profeterna» blir en särskild »vers», sjungen av den »mörka» kören. Växelsången kan naturligtvis också utföras så, att den ena kören består av blandade röster och den andra av endera kvinno- eller mansröster. I så fall blir »linjen» ej avbruten utan endast »fördubblad» vid varannan »vers».

Akompanjemang till denna melodi vore inte att rekommendera. F. ö. är det väl inte alltid så nödvändigt eller lämpligt med harmonisering av gregoriansk sång. Det förhåller sig med denna som med våra folkvisor och låtar: den har tillkommit utan tanke på flerstämmighet, och en i sen tid påklistrad harmonisering verkar ofta som ett onödigt påhäng, som lika lätt kan vara till skada som gagn för melodien. Och för oss, som fått våra öron förstörda av modern harmoni, kan det vara välgörande att, ostörda av senare tiders alla påfund, få lyssna till ålderdomliga, ädla melodier; ja, den gregorianska sången utan ackompanjemang borde vara ett förnämligt medel bland de många, som åsyfta att bibringa »nutidsmänniskan» andlig hälsa.

Om vi på goda grunder placera Nicenum i tredje gruppens mässmusik, så får väl *Credo-psalmen* räknas till den andra. Även här kan orgel-ledsagningen lämpligen undvaras. Önskar man sådan, bör den vara enkel och diskret och ej till hinders för det fria föredragnings-sättet, alltså något i stil med vad Morén föreslagit i sin förut omnämnda koralbok.

Antingen man sjunger Nicenum eller *Credo-psalmen*, bortfaller givetvis

Hymnen efter Tron,

och, där man endast har en unison kör, innebär detta väl ingen kännbar förlust. En fyrstämmig eller annan körsång kan ju f. ö. lika gärna sjungas före gudstjänstens början som på denna plats i ritualen.

För unison kör är det inte så lätt att finna hymner. Stundom låter man kören sjunga melodistämman i någon sättning ur Hymnarium

eller någon annan hymnsamling, men sådant tröttnar man snart på, och de nummer, som lämpa sig för ett sådant utförande, äro snart räknade. Det, som lämnar största behållningen, är kanske en del rytmiska koraler, som ej äro församlingens egendom, samt gregorianska hymner.

Litanian

vilja vi även nämna något om. C-moll-litanian bör nog räknas till den första gruppen av mässhurmusiken, och det förekommer verkligen, att församlingen här sjunger, åtminstone sedan det välbekanta prasslandet i psalmböckerna äntligen upphört. Koralkörens betydelse för litaniesången torde dock av ingen kunna bestridas. Men åt densamma bör överlåtas att växelvis med församlingen sjunga »O Guds Lamm» och det därefter följande »Herre, förbarma dig», åtminstone då prästen inte sjunger. Bestämmelserna om utförandet av »O Guds Lamm» böra avgjort ändras. Denna mer än önskvärd vecka melodi lämpar sig inte att släpigt och kanske med fördubbling i grova oktaven sjungas av hela församlingen. Allra bäst vore, att en dam- eller barnkör utförde »O Guds Lamm», varvid församlingen instämde i »Fräls oss» etc.

Delvis till följd av detta Agnus Dei har c-moll-litanian blivit ganska omtyckt, fast den är »tungsungen» och fast det kan vara mödosamt nog för altar och basar att klämma till med detta »höga c» efter pauserna. Ehuru vi inte äro så tilltalade av detta hojtande i kyrkorna under fastan, är det ingalunda vår mening att söka komma denna »populära» litanian till livs. På sätt och vis kan den visst sägas vara vacker, ja ståtlig, ehuru det är en ståt och prakt i svart och silver, inför vilken vi rygga tillbaka. I det nya Vesperalet har en förkortad form av denna litanian föreslagits vid vespern. Vi anse, att c-moll-litanian är alltför bullersam och skrämmande för att kunna passa vid en stilla aftonbön. Stundom har man yrkat på utsträckt användning av litanian vid högmässan. I artikeln om »De-tempore-principen» föreslogs litanian som kyrkobön även på Domssöndagen och de tre senare adventssöndagarna. På Domssöndagen kan det nog passa med c-moll, liksom med hela andra seriens mässhurmusik, men inte så under advent. Visserligen borde denna tids karaktär av fastetid komma till uttryck i mässhurmusiken, och julstämningen ej komma tidigare än juldagen. Även om man inte ginge utanför 1897 års mässhurmusik, skulle nog en särskild advents-serie kunna åstadkommas. Men man borde härvid sorgfälligt undvika Missalets passions-melodier med undantag av Gloria n:r 12, som mycket väl kunde passa i advent. C-moll-litanian vore fullständigt obrukbar under denna tid. Den frygiska har ju visserligen med sina om sv. ps. 139 på-

minnande motiv en mera kyrklig prägel men lider delvis av samma fel. Om man grundligt »avdammade» n:r 77 i Sv. Mässan (och därvid även ändrade de många tråkiga fissen till f), skulle detta nummer kanske kunna bli en lämplig adventslitania.

Sanctus.

Vid flera tillfällen har det uttalats önskemål om Sanctus omplacering och Hosianna-sångens återupplivande. Dessa framtidsmål böra vi hålla fast vid, även om vägen dit blir lång.

Vi beundra Missalets Sanctus-melodier, möjligen med undantag av passionstidens. Vi hålla nämligen med »nutidsmänniskan» på, att detta är alltför »sorgligt» och »ynkligt». N:r 51 a, som borde kunna ha ett visst företräde framför både 51 b och c, skulle kanske *efter lämplig behandling* kunna bli Sanctus i andra serien.

Agnus Dei.

Även här har passionstiden genom n:r 63 blivit svartare än önskvärt. Detta nummer har dessutom den lilla olägenheten att verka som en extra Haeffnerkorall till alla de andra. Och Karl Johansstilen vore det nog välgörande att komma ifrån i nattvardsmässan. På vissa håll är dock denna melodi församlingens egendom, och då bör man givetvis vara rädd om den, för att om möjligt alltfört bibehålla denna församlingssång. Men har den tystnat på folkets läppar, lär det nog inte gå att åter blåsa liv i den, och då är det möjligt, att församlingen får samma känsla för denna melodi som för passionstidens Sanctus. Då kan man ha anledning att plocka fram något annat. Agnus Dei Dominicale kan därvid ifrågakomma, men vi kanske kunde hitta något ännu lämpligare. I Widéens välbekanta samling »Hymner» förekommer en utsökt fin bearbetning till en Agnus Dei-melodi ur »Mässan på Svensko» 1541. Man vet ej, vilket man här skall mest beundra: harmoniseringen eller den gamla melodien. Studerar man den senare litet närmare, tycker man sig finna, att denna är en äldre form av vårt nuvarande Agnus Dei n:r 63. Men det där gråtmilda draget, som melodien under tidernas lopp erhållit genom de många halvtonstegen, är alldeles borta i den uppteckning, som Widéen använt. Där är skönhet, innerlighet och mystik men ingen jämmer. Denna melodiform vore kanske något att reflektera på.

Vi skulle kunna beklaga, att jultidens melodi, med motiv både ur Gloria och Sanctus, ej reserverats för denna tid. Detta missförhållande borde väl kunna ändras nästa gång.

Albert Runbäck.